

Dynamické procesy a diskontinuity historického vývoje, kterých jsme byli na našem území svědky v průběhu minulého století, si vyžádaly svou daň. Stejně jako poznamenaly tisíce a miliony lidských osudů, zasáhly také pomníky. Tyto zdánlivě neměnné a zubu času odolávající památky minulé doby zažívaly stejná období slávy a zmaru jako lidé, kteří je stavěli, oslavovali a kteří na ně vzpomínali. A to vše bez ohledu na skutečnost, zda jsou tyto pomníky místy paměti. Neboť konsensuální shoda na všech významech (tj. materiální, symbolický a funkční) takový pomník z jeho druhého života nikterak „nevytrhává“.

S úspěchem lze vznést námitku, že chlumecké pomníky v jistých dobách bezpochyby dosahovaly všech tří výše zmíněných významů, o jitření paměti nemluvě. Stejně tak je zcela očividné, že v dnešní době bychom je za místa paměti mohli označit jen velmi stěží. Znamená to tedy, že místa paměti nejsou žádnou objektivně existující konstantou, nýbrž dynamickým jevem, který podléhá stejným změnám a procesům jako kolektivy, které je za místa paměti označily a které je za ně považovaly.

Paměť bitvy s mnohonárodnostní účastí se během let stala ritualizovaným prostorem pro demonstraci německé sounáležitosti, odhodlanosti a slavné vojenské minulosti. Sto let od vzpomínaných událostí podléhá paměť na bitvu, petrifikovaná do jednotlivých „národních“ pomníků, metamorfóze. Je zcela zhomogenizovaná a „poněmčelá“. Lépe řečeno všechny ty složky paměti, které neodpovídaly tehdejší představě, byly odsunuty na okraj, potlačeny nebo zcela zamlčeny. Konané slavnosti se svými projevy sloužily jako jakési síto toho, co je z paměti aktuální.

Sociální a politické změny si vynucovaly změny v chápání umělecké památky i změnu paměti s památkou spojenou. Památka je spolu s pamětí vůči těmto procesům, redefinicím a rekonstrukcím (v ideovém slova smyslu) bezbranná. Není proto divu, že paměť pomníků nebyla schopna odolat radikální společenské změně roku 1945. Odsunem německého etnika z českého pohraničí odešla i tato paměť. Pomníky tak zůstaly de facto pouze „kusy kamene s přidanou uměleckou hodnotou“. Svůj význam „úložného prostoru“ a „iniciátora paměti“ ztratily. Na mnoho místech v České republice však není nepřenositelnost paměti tak zřejmá jako v případě podkrušnohorských pomníků.